

РЕЦЕНЗІЯ

УДК 343.98:343.7(049.32)

Цимбал П. В. – доктор юридичних наук, професор, проректор з наукової роботи Університету державної фіскальної служби України, м. Ірпінь

Концептуальні засади розслідування злочинів у сфері будівництва

Рец. на кн.: Запотоцький А. П. Основи методики розслідування злочинів у сфері будівництва : монографія / А. П. Запотоцький. – Київ : Освіта України, 2018. – 320 с.

Процеси реформування господарської сфери в Україні виявляють низку складних проблем, які є важливими для суспільної географії. З-поміж них слід виокремити проблематику будівельної сфери. Цей сектор господарства є соціально значущим, позаяк житло є головною матеріальною цінністю громадян, джерелом задоволення їхніх потреб. Розвиток житлового ринку позначається на економічному становищі регіонів. Численні проблеми ринку житлової нерухомості складно розв'язати без регіонального їх регулювання. З огляду на зазначене, учинення злочинів у цій сфері завдає значної шкоди суспільним інтересам, економіці загалом, інтересам громадян і юридичних осіб.

Криміналізація будівельної галузі в Україні на сучасному етапі досягла небачених масштабів. Так, поширеними в цій сфері стали тяжкі й особливо тяжкі злочини проти власності, зокрема учинені шляхом привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, обману, зловживання довірою, а також порушення правил охорони праці й безпеки під час виконання будівельних робіт.

Окреслену проблематику висвітлено в низці досліджень. Попри це, значна кількість концептуальних питань потребує вирішення для підвищення ефективності застосування кримінального процесуального законодавства та розроблення методики розслідування злочинів у сфері будівництва. Необхідно усунути внутрішні протиріччя, недоцільні фікції, неоднозначну та помилкову термінологію, яку використовують у теорії кримінального процесу. Організація і тактика збирання доказів під час розслідування злочинів у цій сфері потребує вдосконалення в контексті специфіки та способів їх учинення.

Теоретична цінність рецензованої праці полягає в тому, що за характером і змістом розглянутих питань робота є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням злочинів у сфері будівництва як соціального явища, юридичної категорії та об'єкта криміналістичного дослідження.

На підставі здійсненого дослідження розроблено засади комплексної криміналістичної методики розслідування. Сформульовані висновки та пропозиції може бути використано для вдосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування, а також безпосередньо спрямовані на виконання конкретних слідчих завдань.

Запропоновано низку рекомендацій методичного спрямування щодо застосування криміналістичних засобів і методів у межах розслідування злочинів, пов'язаних із шахрайством та іншими корисливими посяганнями на власність. Висвітлено напрями підвищення ефективності взаємодії слідчих та оперативних підрозділів з іншими державними й недержавними структурами, а також оптимізації судово-експертної діяльності.

Рецензована праця є адекватною відповіддю на сучасні потреби правоохоронної практики. Структура роботи, логіка вирішення поставлених завдань, рівень аргументації та наукове обґрунтування основних висновків, форма викладення матеріалу відповідають вимогам, що висуваються до монографії, підготовленої за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Аналізуючи зміст рецензованого дослідження, слід зазначити, що кількість і обсяг розглянутих питань виходять за межі, окреслені назвою монографії. Окрім проблем, що безпосередньо стосуються основ криміналістичної методики розслідування злочинів у сфері будівництва, докладно схарактеризовано стан наукових досліджень щодо окремих криміналістичних методик розслідування злочинів у сфері будівництва, іноземний досвід досудового розслідування аналогічних злочинів, особливості кримінального процесу країн Європи, Великої Британії та інших країн світу.

Структурно монографія містить чотири розділи, об'єднані в 15 параграфів. Перший розділ присвячено дослідженню теоретичних засад розслідування злочинів у сфері будівництва. У ньому розглянуто стан наукових досліджень проблем криміналістичної методики розслідування цих злочинів. Проаналізовано значний масив робіт вітчизняних та іноземних учених різних періодів у галузі кримінального права, кримінології, теорії оперативно-розшукової діяльності й економічної безпеки.

Встановлено, що, попри вагомий внесок у розроблення зазначеної проблематики, у наукових дослідженнях було висвітлено переважно кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії окремим видам злочинів. Водночас автор зауважує, що проблеми криміналістичної методики вчені розглядали лише фрагментарно. Їхні праці обмежені застарілим і не актуальним нині законодавством, а тому не враховують сучасні реалії правозастосовної практики.

Ґрунтуючись на даних офіційної статистики, автор зазначає, що притягнення осіб до кримінальної відповідальності за злочини у сфері будівництва, попри активну позицію законодавця та низку нормативно-правових новел, ще не є ефективним через низку чинників, зокрема: брак скоординованої державної політики у сфері запобігання економічній злочинності; несформованість узагальненої практики правоохоронних органів і судів щодо розслідування та розгляду досліджуваної категорії кримінальних правопорушень; застарілість криміналістичних методик, які не адаптовані до правових і соціально-економічних умов сьогодення; гостра необхідність оновлення кримінального процесуального законодавства й організаційних змін у системі органів кримінальної юстиції. Автор дійшов висновку, що окреслена науково-прикладна проблема потребує узагальнення та впорядкування у формі методичних рекомендацій з розслідування окремих видів злочинів у сфері будівництва, що, водночас, є передумовою для здійснення цільового монографічного дослідження.

Згідно з позицією А. П. Запотоцького, криміналістична класифікація злочинів передбачає такі критерії поділу. Залежно від родового об'єкта виокремлено злочини проти власності; злочини у сфері господарської діяльності; злочини у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян; злочини проти безпеки виробництва. Залежно від способів і технологій – злочини, що полягають у розкраданні, яке вчиняють службові особи; злочини у сфері фінансування будівництва; злочини, пов'язані з порушеннями правил безпеки під час виконання будівельних робіт.

За етапами будівництва автор виокремлює злочини, які передують початку проведення будівельних робіт; злочини, що учиняють під час будівництва, а також злочини, пов'язані із завершенням будівництва та здачею об'єктів в експлуатацію. За суб'єктом злочину виокремлено кримінальні правопорушення

у сфері будівництва, учинені загальним суб'єктом, службовою особою, а також іншими категоріями суб'єктів.

Висвітлено особливості кримінального провадження щодо злочинів у сфері будівництва провідних країн Європи, Великої Британії, США. На підставі вивчення й узагальнення зарубіжного досвіду досудового розслідування досліджуваної категорії злочинів автор доходить обґрунтованого висновку стосовно того, що засади розслідування злочинів у сфері будівництва в країнах Європи та США здебільшого схожі до тих, що застосовують в Україні, однак зауважує, що окремі з них може бути впроваджено в діяльність слідчих підрозділів в Україні і це забезпечить підвищення ефективності досудового розслідування (наприклад, запровадження Єдиного реєстру будівельного обладнання, що сприятиме забезпеченню відшкодування шкоди, виявленню викраденого майна та запобіганню іншим злочинам, а також опрацювання інформації з державних реєстрів та інших відкритих джерел інформації шляхом використання аналітичних інструментів.

Другий розділ монографії присвячено криміналістичній характеристиці злочинів у сфері будівництва. Автор сформулював визначення криміналістичної характеристики злочинів у сфері будівництва, відповідно до якого це система відомостей про ключові ознаки суб'єкта злочину та предмет злочинного посягання, обстановку вчинення посягання та способи, за допомогою яких його реалізовано, що в комплексі дають змогу практичним працівникам результативно збирати докази шляхом проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій у досудовому розслідуванні. Дослідник обґрунтовує значення криміналістичної характеристики для формування методики розслідування цих злочинів. Докладно розглянуто її структурні елементи, зокрема: особливості предмета, обстановки злочинів, а також способи їх учинення; особливості та закономірності досліджуваних діянь; характеристика осіб, які вчиняють злочини, тощо.

Важливим науковим здобутком є висновки щодо ролі обстановки злочинів, учинених у сфері будівництва, як комплексного елементу криміналістичної характеристики злочинів. Вона не обмежується матеріальним середовищем, у якому реалізують злочинний намір, а структурно містить чимало чинників: місце та час учинення злочину; особливості зберігання, транспортування будівельних матеріалів, видачі, оприбуткування матеріальних цінностей; специфіка здійснення фінансових операцій, контролю й обліку за рухом грошових коштів; організаційний рівень господарської діяльності;

кваліфікація управління; особливості обліку та звітності; організація охорони та пропускної системи.

Практично значущими є зауваження автора монографії щодо необхідності не обмежуватися під час формування методики розслідування злочинів дослідженням «типового», оскільки, крім «типових», є інші, не менш важливі елементи, неврахування яких негативно позначиться на використанні методики практичними працівниками. Дослідник доводить, що саме повна та змістовна характеристика кожного конкретного кримінального правопорушення, що охоплює всі його індивідуальні особливості, є обов'язковою умовою повноцінного дослідження, яке здійснюють з метою формування методики розслідування.

У третьому розділі монографії проаналізовано проблематику концепції та структури криміналістичної методики розслідування злочинів у сфері будівництва, її місце в системі криміналістичних методик. Увагу акцентовано на тому, що злочини у сфері будівництва стали комплексним явищем, утворивши систему (учинення декількох злочинів у формі сукупності). Запропоновано авторське визначення комплексної методики розслідування злочинів у сфері будівництва, розглянуто основні структурні елементи її змісту. Дослідник обґрунтовує важливий висновок, згідно з яким запропонований варіант систематизації елементів комплексної криміналістичної методики є найефективнішим для реалізації завдань практики, раціональної організації діяльності й обрання оптимальних методів ефективного розслідування злочинів у сфері будівництва. Розглянуто слідчі ситуації відповідно до етапів розслідування злочинів у сфері будівництва.

У четвертому розділі дослідження висвітлено питання проведення слідчих (розшукових) дій і використання спеціальних знань під час розслідування злочинів у сфері будівництва. Схарактеризовано матеріальні сліди злочинів у сфері будівництва, які містяться в документах, за переліком, запропонованим автором на підставі аналізу слідчої та судової практики. У цьому вбачається не лише теоретичний підхід до вивчення проблематики, а й результат активної роботи з матеріалами практики розслідування таких кримінальних правопорушень.

На підставі викладеного вище можна стверджувати, що монографія А. П. Запотоцького є актуальною, вагомою та завершеною науковою працею, яка не лише окреслює напрями розв'язання актуальних проблем розслідування злочинів у сфері будівництва, а й дає підґрунтя для подальших дискусій серед фахівців, у чому також полягає її важливе наукове значення.

У цій роботі автор виявив високий рівень професіоналізму і теоретичних знань щодо предмета дослідження та викладення матеріалу. Більшість положень монографії містить елементи новизни, низку важливих рекомендацій практичного спрямування, зокрема тих, які викладено вперше. Ця праця є вагомим внеском у криміналістику, криміналістичну методику і тактику.

Роботу написано сучасною діловою мовою з вдалим застосуванням правничої термінології, зокрема в галузі криміналістики. Водночас стиль викладення матеріалу простий і доступний.

Монографія привертає увагу своїм змістовим наповненням, практичною складовою, завдяки чому неодмінно посяде чільне місце серед основної навчальної літератури з криміналістики, кримінального процесу та кримінального права.

Рецензія надійшла до редколегії 25.04.2018

Tsymbal P. – Doctor of Law, Professor, Vice-Rector for Scientific Work of the University of the State Fiscal Service of Ukraine, Irpin, Ukraine

Conceptual Principles for Investigation of Crimes in the Field of Construction

Review of the book: Zapototskyi A. Fundamentals of the methodology for investigating crimes in the field of construction : monograph / A. Zapototskyi. – Kyiv : Education of Ukraine, 2018. – 320 p.